

Sungur Savran

Lisans eğitimini siyasal bilim, doktorasını iktisat dallarında yaptı. 1973-83 arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde önce asistan, daha sonra yardımcı doçent olarak görevde bulundu. 1983'te YÖK'ü ve 1402 sayılı yasaya dayanılarak çeşitli öğretim üyelerine işten el çektirilmesini protesto ederek üniversitedeki görevinden ayrıldı. Değişik zamanlarda yurtdışında çeşitli üniversitelerde araştırma ve misafir öğretim üyeliği yaptı. Birçok sendikanın işçi eğitim programlarına ve kitle örgütlerinin eğitim faaliyetlerine eğitmen olarak katkıda bulundu. *Yapıt, 11. Tez, Sınıf Bilinci* dergilerinde yayın kurulu üyeliğinde bulundu. *Özgür Gündem* geneleneğinde yayınlanmış çeşitli gazetelerde uzun süre düzenli köşe yazarı yazdı (1993-2004). Son yıllarda İstanbul Okan Üniversitesi'nde çeviri dersleri vermektedir. *Gerçek* gazetesinde köşe yazarı, *Devrimci Marksizm* dergisinin yayın kurulu üyesi, Devrimci İşçi Partisi Genel Başkanıdır.

Yayınlanmış kitapları şunlardır:

Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri-1 (Kardelen, 1992; Yordam Kitap, 2010, 2011, 2016 ve 2022).

Avrasya Savaşları (Belge Yayınları, 2001).

Kod Adı Küreselleşme (Yordam Kitap, 2008, 2011, 2022).

Üçüncü Büyük Depresyon (Yordam Kitap, 2013, 2022).

Marksistler Cilt I: Teori-Pratik Birliğine Doğru (Yordam Kitap, 2022).

Marksistler Cilt II: Sosyalizmin Enternasyonalizmle Sınırı (Yordam Kitap, 2022).

Dünya Kapitalizminin Krizi (Nail Satlıgan ile birlikte, der., Alan Yayıncılık, 1987; Belge Yayınları, 2009).

Kapital'in İzinde (Nail Satlıgan ve E. Ahmet Tonak'la birlikte, Yordam Kitap, 2012).

Marksizm ve Sınıflar (Kurtar Tanyılmaz ve E. Ahmet Tonak'la birlikte, der., Yordam Kitap, 2014 ve 2015).

The Politics of Permanent Crisis: Class, Ideology and State in Turkey ve The Ravages of Neo-Liberalism: Economy, Society and Gender in Turkey (Neşecan Balkan ile birlikte, der., Nova Science Publishers, 2002). Bu iki kitabın Türkçeleri 2004 yılında Metis Yayınları tarafından *21. Yüzyılda Türkiye* (2 cilt) başlığıyla yayınlanmıştır.

SUNGUR SAVRAN

MARKSİSTLER

Cilt 2

SOSYALİZMİN ENTERNASYONALİZMLE SINAVI

Yordam Kitap

Yordam Kitap: 414 • Marksistler-2 • Sungur Savran
ISBN 978-605-172-526-0 • 978-605-172-524-6 (Tk) • *Düzeltilme*: Didem Gerçek
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni*: Gönül Göner
Birinci Basım: Ocak 2022
© Sungur Savran, 2022; © Yordam Kitap, 2022

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Çağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamKitap • www.twitter.com/YordamKitap
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

SUNGUR SAVRAN

MARKSİSTLER

Cilt 2

SOSYALİZMİN ENTERNASYONALİZMLE SINAVI

İÇİNDEKİLER

Önsöz	
MAO ZEDONG-CHE GUEVARA ÇATIŞMASI	11
KISIM III	
ALMANYA’NIN KASIM DEVRİMİ:	
DÜNYA DEVRİMİNİN AÇILAN VE KAPANAN KAPISI	17
Bölüm 15	
CİHAN HARBI’NDE DEVRİMCİ MARKSİSTLER	19
1. Birinci “Uluslararası Sol Muhalefet”: Zimmerwald	25
2. Lenin’in politikası (1): devrimci bozgunculuk	39
3. Lenin’in politikası (2): taktik esneklik	64
4. Sonuç	72
Bölüm 16	
3L: LENİN, ROSA LUXEMBURG, KARL LIEBKNECHT	77
Alman Kasım Devrimi: Ekim’in ikizi	78
Karl Liebknecht: Lenin’le keşişen yol	80
Rosa Luxemburg ve Ekim Devrimi	85
<i>Rus Devrimi</i> ’nin macerası	87
<i>Rus Devrimi</i> risalesinden Alman Devrimi’nin dağdağasına	90
Demokrasi ve diktatörlüğe dair meseleler	93
“Gelecek her yerde Bolşevizmindir!”	95
Lenin ve Trotskiy	97
EK 5: “O BİR KARTALDI!”	99
EK 6: AUGÉAS’IN AHIRLARINDA BİR DEVRİMCİ!	102

KISIM IV

20. YÜZYIL SOSYALİZMİ NEDEN ÇÖKTÜ?	105
--	-----

Bölüm 17

SOVYETLER BİRLİĞİ'Nİ KİM YIKTI?	107
1. Yöntem sorunları	112
2. Panorama	115
3. Çöküşün dünya tarihsel nedenleri	123
4. İlk devrimci devletin yozlaşması	128
5. Devrimin araçlarının tahribi (1): Bolşevik Parti	135
6. Devrimin araçlarının tahribi (2): Komünist Enternasyonal	141
7. Dünya devrimine karşı savaş	148
8. Stalinist bürokrasiye rağmen devrim	157
9. "Dışarıdan devrim"	163
10. "Tek ülkede sosyalizm"ler	166
11. Çelişkilerin olgunlaşması, restorasyonun somut koşulları	170
12. Sonuç	177

Bölüm 18

"TEK ÜLKEDE SOSYALİZM" Mİ, DÜNYA DEVRİMİ Mİ?	186
1. Marksizmin kurucularında dünya devriminin zorunluluğu	189
2. Lenin, Bolşevizm ve dünya devrimi	206
3. Tek ülkede sosyalizm teorisi ve programı	218
Sonuç: Marksizmin doğrulanması	239

Bölüm 19

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN KAYIP KAHRAMANI	244
Otoportre	247
Trotskiy'in tarihi önemi	250
Ekim Devrimi'nin mimarı	256
Uluslararası proletaryanın önderi	261
Uluslararası proletaryanın stratejisti ve taktisyeni	265
Teorisyen olarak Trotskiy	270
Yazar olarak Trotskiy	274
Hatip olarak Trotskiy	278
Kişilik gücü	282

Bölüm 20

20. YÜZYILIN KAPİTAL'İ: İHANETE UĞRAYAN DEVRİM.....	284
Sosyalist inşanın sorunları.....	286
Anahtar kavram: bürokratik yozlaşma.....	289
Dakik biçimde doğrulanmış öngörüler.....	291
Sonuç.....	294

Bölüm 21

TROTSKİ'İN VASIYETNAMESİ: MARKSİZMİ SAVUNURKEN.....	296
İşçi devleti tartışması.....	302
Parti, hizipler, eğilimler.....	305
Politikanın savunusu.....	309

Bölüm 22

STALİN'İN “DEVLETLÜ KOMÜNİZMİ”.....	313
Tarihsel bağlam.....	316
Marksizmde sosyalizm ve devlet.....	320
Stalin'in revizyonu.....	324
Stalin'in öteki tezleri üzerine birkaç söz.....	333
“Kendiliğinden uykuya dalma”.....	338

KISIM V

HENÜZ ÇÖKMEMİŞ OLAN: KÜBA MARKSİZMİ.....	341
--	-----

Bölüm 23

FİDEL CASTRO: DEVRİMCİ ASLANIN EVCİLLEŞTİRİLMESİ.....	343
Castro ve dünya devrimi.....	344
Sovyetler Birliği ittifakı ile enternasyonalizm arasında Fidel.....	349
Fidel'in tarihî ricatı.....	352
Latin Amerika ve Afrika.....	354
Yayılmayan devrim yenilir.....	356

Bölüm 24

CHE GUEVARA'NIN MARKSİZMİ.....	358
Giriş: Che Guevara tüketimi.....	358
1. “Ya sosyalist devrim, ya devrimin karikatürü!”.....	363
2. Yalıtılmış bir ülkede devrim ve enternasyonalizm.....	372
3. “Domuz ahırına isyan: Sovyetler Birliği karşısında Che.....	378

4. Yeni İnsan'ın tohumları: Che Guevara'nın kişiliği	390
5. Büyük yanlış: gerilla stratejisi ve parti sorunu	398
Sonuç: Che, Stalinizm, devrimci Marksizm	412
EK 7: CHE VİTAMİNİ	417
EK 8: LENİN'İN YARAMAZ LATİN TORUNU	420
SONUÇ: PAROLA ENTERNASYONALİZM!	424
"Dünya vatandaşı": Cin olmadan insan çarpmak!	430
DİZİN	433

Önsöz

MAO ZEDONG-CHE GUEVARA ÇATIŞMASI

Marksistler kitabının ilk cildinde kurucu atalar Marx ile Engels'in yanı sıra Lenin'i ele almış, bunların dışında Ekim Devrimi'nin zafere ulaşmasındaki iki numara Lev Trotskiy'e özellikle Lenin ile ilişkisi açısından bir ilk yaklaşım sunmuştuk. Elinizdeki ikinci cilt, Alman Devrimi'nin iki önderi Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht'i yine Lenin'le karşılaştırmalı olarak ele aldıktan sonra, Ekim Devrimi'nin tarihî gelişimi çerçevesinde Stalin ile Trotskiy'in karşılıklı konumları üzerinde duracak, daha sonra da Küba Devrimi'nin iki önderi Fidel Castro ile Che Guevara'yı ayrı ayrı ele alacaktır.

Ne var ki kitabın ilk cildinin de elinizdeki ikincisinin de esas odak noktası bu liderler değildir. Liderler, bütün siyasi hareketler için önemlidir. Bazen büyük tarihî olayların önüne düşmüş olan liderler o olayı izleyen tarihsel gelişmeyi de belirli bir ölçüde etkiler. Ama bu kitabın ciltlerini esas birbirinden ayıran, ilkinin Marx, Engels, Lenin ve kısmen Trotskiy'i, ikincisinin ise Rosa'dan Che'ye kadar bir dizi başka lideri ele alması değildir. Bu kitabın iki cildi, elbette kronolojik sıraya bir ölçüde uymuştur. Ama sadece bir ölçüde. Mesela Lenin ile Luxemburg aynı kuşağın insanlarıdır, aralarında yalnızca bir yaş vardır, ama bu kitapta iki ayrı ciltte ele alınmışlardır. Mesela Trotskiy esas olarak ikinci ciltte incelendiği halde, birinci cilde de girmiştir. Tersinden bakıldığında, esas olarak birinci cildin konusu olan Lenin'in teorisi ve

pratiği ikinci ciltte de sık sık gündeme gelmektedir. Çünkü birinci cilt ile ikincisini ayıran sadece kronoloji değil, hatta esas olarak kronoloji değil, birinci ciltte yer alan “Giriş” bölümünde yapılan bir ayrımıdır.

Bu ayrıma göre, Marksizm 19. yüzyılda kurulmuş, 20. yüzyılda ise sınanmıştır. Birinci cilt Marksizmin teori-pratik birliği içinde kuruluşunu anlatmaktadır, bunun için başlığı *Teori-Pratik Birliğine Doğru*’dur. Bu diyalektik birliği vurgulamamızın en önemli nedeni, 20. yüzyılın sosyalist inşa deneyimleri başarısızlıkla sona ereli beri, yani esas olarak 1989-1991 dönüm noktasından itibaren, eski sosyalistlerde yaygın olarak ortaya çıkan bir eğilimdir: Sosyalizmin geleceğinden umut kesen bu çevreler, özellikle Marx’a rafine, derinlikli bir teorisyen sıfatı takmakta ısrarlıdır; buna karşılık sosyalizmin kuruluşuna artık en ufak bir ihtimal vermemekte, o uğurda en büyük pratik katkıyı yapmış olan Lenin’den de açık veya örtülü biçimde kaçmaktadırlar. Marx yüksek düzeyli bir aydındır; Lenin ise Marksizmin despotik bir sistem haline gelmesine yol açan bir pratisyen. Birinci ciltte teori-pratik birliği üzerinde ısrarla durarak Marx’ın ve Engels’in de aynen Lenin gibi esas olarak birer devrimci olduğunu, teorik çalışmalarının da burjuva toplumunun tarihsel eğilimini kavrayarak sosyalizm mücadelesini gerçekçi temellere yerleştirme çabasının bir ürünü olduğunu ortaya koymaya çalıştık.

Birinci ciltte Marksizmin kuruluşunu esas olarak üç tarihle simgeleştirdik. 1848 Marksizmin hâlâ esas programatik temeli olan *Komünist Manifesto*’nun, 1867 Marksizmin teorik başyapıtı olan ve modern çağın anahtarını sağlayan *Kapital*’in gün yüzüne çıkışını, 1889 ise Marksizmin ilk kez kitlesel bir örgütün programı ve ideolojik çerçevesi haline gelişini temsil ediyordu. 1889 ile 20. yüzyılın sosyalist inşa deneyimlerinin çökmeye başlamasının simge olayı olan Berlin Duvarı’nın yıkıldığı 1989 arasında kalan tam yüz yıllık süreyi ise Marksizmin her bakımdan sınanmış uzun dönem olarak alıyoruz. İkinci cildin konusu bu sınanma süreci. Bu ciltte ileri sürülecek olan ana tez ise şu: 20. yüzyılın

sosyalizmi Marksizmin enternasyonalizminin gereklerini yerine getiremediği için bugün itibarı 1848'den beri olmadığı kadar düşük bir seviyede seyretmektedir. 20. yüzyılın büyük karmaşası ve olaylar zenginliği içinden seçtiğimiz ana hat, her şeyi birbirine bağlayan “kırmızı çizgi” işte budur. Bu cildin başlığı bu yüzden *Sosyalizmin Enternasyonalizmle Sınavı* olarak konulmuştur.

Bu sınav bizce üç değişik aşamada yaşanmıştır. Bunlardan ilki, 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın (Cihan Harb'i'nin) patlak vermesiyle başlayan ve Lenin'in 1924 başında ölümüne kadar süren dönemdir. Bu dönem, savaşın dışında Rus (1917) ve Alman (1918) proleter devrimlerini de içine alan muazzam inişli çıkışlı bir dönemdir. 20. yüzyılda uluslararası sosyalist hareketin saflarında enternasyonalizm ile milliyetçiliğin ilk büyük boy ölçüşmesi bu dönemde yaşanmıştır. Boy ölçüşme Bolşevizm ile sosyal demokrasi arasındadır. Son tahlilde bir Lenin-Kautsky çatışması olarak da özetlenebilir. Uluslararası proletarya açısından bakıldığında bu mücadelenin sonucu Rus Devrimi'nin kazanılması ama Alman Devrimi'nin yitirilmesi olmuştur.

İkinci evre, Lenin'in ölümünden sonra adım adım tırmanan, 1920'li yılların sonunda ve 1930'lu yıllarda bir kıyamet günü ortamı doğuran bir gelişmenin ürünüdür. Sovyetler Birliği'nde yıldızı yükselen bürokratik katmanın temsilciliğine soyunan Stalin ve arkadaşlarının giderek enternasyonalizmden koparak terimleri arasında uzlaşmaz bir çelişki olan “millî komünizm” olarak anılabilecek bir ideolojik yaklaşıma doğru evrilmesi karşısında önce ülke içinde, ardından uluslararası alanda Trotskiy'in önderliğinde gelişen Sol Muhalefet'in proleter enternasyonalizmi arasında bir mücadele olmuştur bu. Son tahlilde bu da bir Stalin-Trotskiy çatışması olarak anılabilir ve genellikle bu şekilde ele alınmaktadır.

Üçüncü evre 1949'dan 1971'e uzanır. Bu evrenin başında Çin Devrimi'nin o devasa ülkeyi Mao Zedong önderliğinde fethetmesi vardır. Sonunda ise Mao'nun 1960'lı yılların “Büyük Proleter Kültür Devrimi” olarak anılan deneyiminden yüz çevirdikten sonra “ping pong diplomasisi” denen bir süreç içinde ABD ile ya-

kınlaşmaya girmesi ve bir aşamadan sonra emperyalizmle ittifak içinde Sovyet işçi devletine karşı mücadeleye girişmesi yer alır. Bu iki tarihin arasında 1958-59 yılbaşı dönümünde Küba'da devrim zafere ulaşmış, 1961 yılında ise devrimci yönetim sosyalizm uygulamasına geçtiğini ilan etmiştir. 10 yıl arayla yaşanan bu devrimlerin kaderini karşılaştırmak çok ilginç bir tablo yaratır. Dünyanın en büyük nüfusa sahip ülkesi Çin, milliyetçi bir politikayla kendi içine kapanır, başka ülkelerde sürdürdüğü faaliyetlerde tek amaç olarak Sovyetler Birliği'ni ve ona yakın işçi partilerini zayıflatmayı amaç olarak bellerken, bir ada ülkesi olan küçük Küba, Che Guevara'nın bilinçli politikasıyla devrimci iktidar kurulur kurulmaz, yalnızca Latin Amerika'da değil, dünyanın her yerinde devrimci faaliyetlere girişmiş, yani Lenin ve Trotskiy gibi bir dünya devrimi politikası izlemiştir.

İşte bu ciltte III., IV. ve V. Kısımlar tam da uluslararası sosyalist hareket içinde enternasyonalizm ile milliyetçiliğin karşı karşıya geldiği bu kavşakları teker teker ele almaktadır. Bütün cilt, savaş politikasında, uluslar politikasında, sosyalizmin inşasında, ekonomik planda, devrim stratejisi alanında, kısacası kapitalizmden sosyalizme geçişte önem taşıyan her alanda proletarya enternasyonalizmi ile millî komünizmin tarihî çelişkinsini çeşitli evrelerde incelemektedir.

Bu "Önsöz"ü bitirmeden önce iki noktayı berraklığa kavuşturmak isteriz. Birincisi, proletarya enternasyonalizmi ile millî komünizm arasındaki mücadele salt fikirler, ideolojiler, programlar arasında bir mücadele değildir. Asıl önemlisi, toplumsal güçler, sınıflar, sınıf katmanları ve henüz sınıflaşmamış toplumsal kategoriler arasında bir mücadeledir. Yani metodumuz köklü biçimde materyalisttir. Fikirler, ideolojiler, programlar bu toplumsal güçler arasındaki mücadelelerin kendini ortaya koyduğu biçimlerden öteye geçmez. Bu maddi etkenler ilgili bölümlerde ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

İkincisi, "Önsöz"ün başlığı ile ilgili. Bizim Trotskiy ile ilişkimizi, yanlış ve indirgemeci biçimde de olsa bilenler, hem 20.

yüzyılın Marksistlerinin tartışıldığı, hem de ana eksenini enternasyonalizm ve millî komünizm olan bir ciltte derhal bir Stalin-Trotsky hesaplaşması bekleyeceklerdir. Evet, bu iki tarihî liderin temsil ettiği iki siyasi blok ve iki toplumsal güç arasındaki çatışma bu cildin konularından biridir. Ama bizim için mesele bir Stalin-Trotsky meselesine indirgenemez. Bizim için mesele, modern kapitalist sistemin uluslararası yapısından nesnel olarak doğan ve her toplumda farklı sınıflar ve sınıf katmanlarınca üstlenilen iki karşıt eğilimin, enternasyonalizm ile milliyetçiliğin çatışmasıdır. Stalin-Trotsky çatışması, daha önceki Lenin-Kautsky çatışmasının bu sefer proleter devrimi sonrasında farklı koşullar altında yeniden ortaya çıkmasıdır. Bu çatışmalar kişilerle değil toplumsal güçlerle ilgilidir. Derin köklerini modern toplumun yapısında ve sınıflarında bulurlar.

Başlığa gelince: Tarihe Mao Zedong-Che Guevara çatışması diye geçmiş bir mücadele yok. Evet, Che Guevara Mao Çin'i, aynen Sovyetler Birliği'ni olduğu gibi, özellikle Vietnam dolayısıyla ama daha genel olarak da ulusal bencillikle çok sert biçimde eleştirmişse de Mao-Che tartışması diye bir tartışma olmamıştır. Bunu biz böyle ifade ettik. Neden? Meselenin ne Lenin-Kautsky ne de Trotsky-Stalin tartışması olarak ifade edilemeyeceğini, çok daha nesnel ve yapısal güçlerin mücadelesiyle karşı karşıya olduğumuzu okura gerçeğe aykırı bir örnekle ifade edebilmek için.

Trotsky-Stalin çatışması, diyalektik bir anlamda hem Trotsky-Stalin çatışmasıdır, hem de başka bir şeydir. Proletaryanın uzun vadeli ve genel çıkarları ile proletaryanın içinden gelip onun üzerinde diktatörlük kuran bir bürokrasinin çatışmasıdır aynı zamanda. Bunu anlamayan 20. yüzyıl sosyalizminin enternasyonalizm sınavından neden sınıfta kaldığını anlayamaz.

KISIM III

ALMANYA'NIN
KASIM DEVRİMİ:
DÜNYA DEVRİMİNİN
AÇILAN VE
KAPANAN KAPISI

CİHAN HARBİ'NDE DEVRİMCİ MARKSİSTLER¹

Yeryüzü bir hurda demir yığını
Lime lime olmuş bir insanlıkla sarmaş dolaş.
Çılgınlığın orta yerinde
Ayık ve yapayalnız belirdi Zimmerwald.

*Vladimir Mayakovski,
"Vladimir İlyiç Lenin" şiirinden*

Cihan Harbi, yani bugünkü adıyla Birinci Dünya Savaşı, sosyalist hareketin ateşle imtihanı oldu. Sosyalizmin "masumiyet çağı"nı geri dönülmezcesine kapatan, bu tarihi dönüm noktasıdır. *Komünist Manifesto*'nun yazıldığı 1848'den, hatta ondan öncesinde Britanya'da yükselen işçi hareketi Çartizmden 1914'e kadar, bir bütün olarak alındığında sosyalist hareket henüz kendini ve dün-

1 "Kongre sosyalist partilerin ve sendikaların savaşa karşı savaş ilan etme konusundaki mutabakatını memnuniyetle kaydeder. (...) Hâkim sınıfların dünya savaşının sonucu olarak doğacak olan proleter devriminden duydukları korku, barışın esaslı bir güvencesi olmuştur." İkinci Enternasyonal'in 1912 Basel Kongresi'nde savaş üzerine aldığı karar böyle demektir. Aktaran: John Riddell (der.) *Lenin's Struggle for a Revolutionary International. Documents: 1907-1916, The Preparatory Years*, ikinci basım, New York: Monad Press, 1986, s. 89. Bu bölümün başlığının ilhamı buradan geliyor. Bölümün daha başında şimdi atıf yaptığımız kaynağın karakteri üzerine okuyucuya bilgi vermek yararlı olacaktır. Riddell'in bu kitabı, İkinci Enternasyonal'in Stuttgart Kongresi'nden Rusya'da Şubat Devrimi'ne kadar uluslararası sosyalist hareket içinde savaş konusunda benimsenecek tutum üzerine yapılan tartışmalara ilişkin belgeleri bir araya getiren çok yararlı bir kaynaktır. Bu yüzden bu bölümde bu kaynağa sık sık atıf yapılacak. Yapılacak atıfların büyük çoğunluğu bir yazar olarak Riddell'e değil, o dönemin belgelerinedir.

yayı yeni yeni tanımakta olan bir çocuk gibi her şeyi denemiş, bol bol hata yapmış, Marksizmin okuluna giderek dünyayı tanımaya başlamış, ama her şeyi bir saflıkla yapmıştır. Cihan Harbi, kapitalizm çirkefinin sosyalist harekete de bulaşabileceğini, onu içinden bozabileceğini, hatta çürütebileceğini yadsınamaz biçimde göstermiştir. Harp geldiğinde İkinci Enternasyonal'e üye 27 partinin yaklaşık üç milyon üyesi vardı. Salt Almanya'da SPD üç milyon oy alıyordu. Fransa ve Avusturya'da birer buçuk milyon oya, Britanya'da ise yarım milyon oya ulaşmıştı sosyalist işçi partileri.² Başta Almanya olmak üzere birçok ülkede muazzam bir işçi örgütleri halesi (sendikalar, yardımlaşma kasaları, işçi koroları, spor kulüpleri vb.) partilerin etrafında karmaşık bir yapı oluşturmuştu. Enternasyonal, *Komünist Manifesto*'nun savaş narasının cisimleşmesiydi: "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!"

Ama bu dev işçi sınıfı yığınağı Cihan Harbi'nin başlaması ile birlikte un ufak olacaktı. İstisnai durumlar dışında, Enternasyonal'in bütün büyük partilerinde liderler kendi burjuvazilerinin yanında yer alarak savaşa destek veriyor, böylece farklı ülkelerden işçilerin kendi burjuvazilerinin emperyalist yağmadan alacağı payı arttırma çabası uğruna birbirlerini katletmelerine onay vermiş oluyordu. O zamana kadar İkinci Enternasyonal'in önde gelen teorisyeni olan Karl Kautsky'nin güya çaresizlik içinde Enternasyonal'in bir barış dönemi örgütü olduğu görüşünü ileri sürmesi karşısında, Rosa Luxemburg şöyle yazacaktı: "*Komünist Manifesto*'nun dünya tarihsel çağrısı, Kautsky tarafından düzeltilerek hatırı sayılır ölçüde zenginleştirilmiştir ve şimdi şöyledir: 'Bütün ülkelerin proleterleri, barış zamanında birleşin, savaş zamanında birbirinizin boğazını kesin!'"³

Sosyalizm kendi içinden kirlenmişti. Lenin ve Bolşevikler, Engels'i izleyerek bunun "işçi aristokrasisi" olarak anılan ve emperyalist aşırı kârlardan beslenen bir katmanın ve onun bir uzan-

2 R. Craig Nation, *War on War. Lenin, the Zimmerwald Left and the Origins of Communist Internationalism*, Durham: Duke University Press, 1989, s. 21.

3 Rosa Luxemburg, "The Reconstruction of the International", Riddell, a.g.y. s. 187.

tısı olarak işçi bürokrasisinin (sendikalar, parlamento, belediyeler vb.) yarattığı oportünizm ve revizyonizmin politika alanında bir ifadesi olduğunu ısrarla vurgulayacaklardır.⁴ Yani burjuvazi işçi sınıfı hareketinin bir bölümünü kendi saflarına çekecek biçimde satın almıştır. “Masumiyet çağı” sona ermiştir. Artık devrimci Marksistlerin görevleri sadece proletaryanın karşısındaki ve yanındaki güçlere bakılarak saptanamaz. Politikaların, taktiklerin, hatta stratejinin belirlenmesinde öncelikli görevlerden biri de proletaryanın içine sızmış burjuva ve küçük burjuva güçlerin de hesaba katılmasıdır. İşte Cihan Harbi bu anlamda devrimci sosyalist hareket için aynı zamanda bir olgunlaşma çağıdır. Yani çocukluğun masumiyetinin geride bırakılması, kirli bir dünyada nasıl hareket edilmesi gerektiğinin öğrenilmesi dönemi.

Sosyalistler, Lenin'in ve Bolşeviklerin Cihan Harbi'nde izledikleri politikayı her şeyden önce bu yüzden dikkatle incelemelidir. Onların yanı sıra işçi aristokrasisi ve bürokrasisinin en güçlü olduğu, aynı zamanda Enternasyonal'in yönetici partisi olan SPD'nin vatani olan Almanya'da savaşa karşı devrimci enternasyonalist bir tavır alarak sosyalizmin yüz akı haline gelen Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in ve onların oluşturduğu Spartakus akımının politikalarını da anlamak için elden gelen çabayı göstermelidir. Şu noktayı vurgulamadan geçmek olmaz: Sol içinde barış kavramını her türlü sınıf temelinden bağımsız biçimde yücelten, ezilen sınıf ve grupların kurtuluşu uğruna savaşlara bile karşı çıkan *pasifizm*, burjuva demokrasisine bağlılıkla, şiddet hatta devrim karşıtlığı ile el ele yürür. Ama Cihan Harbi türü savaşlar patlak verdiğinde “demokratlar”, “barışçı geçiş taraftarları”, devrimci şiddeti reddedenler savaşın bir tarafı haline

4 Bunu Lenin savaş hakkında yazdığı hemen hemen her yazıda dile getirecektir. Sorunun en kapsamlı biçimde ele alınışı, Lenin ile Zinovyev'in ortak imzasını taşıyan “Sosyalizm ve Savaş” başlıklı broşürde olmuştur. “Socialism and War. The Attitude of the RSDLP Towards the War”, V.I. Lenin, *Collected Works*, cilt 21, Moskova: Progress Publishers, 1977, s. 295-338. Lenin'e bütün referanslar bundan sonra *Toplu Eserleri'nin* bu basımına dayanarak yapılacak ve “CW, cilt 21, s. 295” formatında verilecektir.

gelirken, insanlığı felakete sürükleyecek olan bu çılgınlığa karşı en tutarlı biçimde mücadele edenler, devrimi ve gerekirse şiddeti savunan Marksistler olmuştur. Dolayısıyla, Lenin, Luxemburg ve Liebknecht'in savaş politikasını solda herkesin öğrenmesi gerekir. Savaş karşıtlığında gerçekten samimi ise.

Birçok okuyucunun bu aşamada, “canım, ne var dikkatle incelenecek? Lenin devrimci bozgunculuğu,⁵ yani kendi devletinin yenilgiye uğramasını temel hat olarak benimsemişti, Liebknecht de ‘esas düşman kendi ülkemizdedir’ demişti, bütün bunlar biliyor” dediğini duyar gibiyiz. Bir kere, bir ulus devletler dünyasında, hele hele savaş döneminde bu tür bir hattın benimsenmesinin ne kadar sıra dışı olduğunu herkesin teslim etmesi gerekir. Aşağıda özellikle Lenin’in ısrarla savunduğu “kendi devletinin yenilgisi” yaklaşımının en yakın çalışma arkadaşlarınınca bile ne kadar zor kabul edildiğine gireceğiz. Burada siyasi aklın sınırlarını zorlayan, aynı zamanda kahramanca bir şey vardır. Ama mesele bununla sınırlı değil. Esas mesele, devrimci bozgunculuk politikasının öyle söylenip geçilmeyecek kadar incelikli yanlarının olması.

Bir kere, devrimci bozgunculuk şiarına sadece sosyal yurtseverler, yani kendi emperyalist burjuvazilerinin yanında yer alanlar ve ortayolcular (merkezciler)⁶ karşı çıkmamıştır. Lenin Cihan Harbi’nde enternasyonalizmin yüz akı olan Zimmerwald hareketi içinde, bu hareketin en ileri unsurlarında, örneğin Rosa Luxemburg ve Trotskiy’de, hatta kendi partisi içinde bile bu politikaya karşı muazzam bir dirençle karşılaşmıştır. Bu tartışmalar bilinmeden kavramın ezbere tekrarlanması bir anlam ifade et-

5 Veya “devrimci yenilgiciliği”.

6 “Merkezcî” terimi, uluslararası Marksist literatürde kullanılan bir terimdir (İngilizcesi “centrist”) ve genellikle iki ana pozisyon (mesela reformizm ve devrimcilik) arasında kalan, çoğu zaman yalpalayan kişi ve akımları niteler. Ne var ki Türkiye’de bu kavram, yetkileri merkezde toplamaya yatkın anlamında “merkeziyetçi” kavramıyla karışıyor. Buna karşılık, Türkçede Batı dillerinde esnek bir kullanıma sahip olan bir karşılığı var olmayan bir terim var bu anlatılmak isteneni ifade eden: “ortayolcu”. Biz bu terimi tercih ediyoruz.

mez, çünkü bu tartışmalar Lenin'in devrimci bozgunculuğu neden savunduğunu anlamının anahtarıdır.

İkincisi, bugün solun birçok unsuru Marksist kültürün zayıflamasının da etkisiyle, devrimci bozgunculuk politikasını olmadık durumlarda, sanki bu politika Lenin'in bütün savaşlarda savunduğu tek politika imişçesine ortaya atıyor. Örneğin 1991 Körfez Savaşı'nda hem ABD hem de Irak için devrimci bozgunculuğu savunan çoktu. Oysa emperyalist bir ülke ile emperyalizm tarafından ezilen bir ülke arasındaki savaşta Leninizmin tavrı açıkça ve tartışmasız biçimde emperyalist ülkede bozguncu, ezilen ülkede ise tersine savunmacıdır.⁷ Ama mesele bundan çok daha derindir. Lenin devrimci bozgunculuk politikasını bırakın her savaşa uygulamayı, *Cihan Harbi'nin tamamında bile savunmamıştır*. Devrimci bozgunculuk sadece 1914-16 yılları için geçerli bir politikadır. Bunun önemi aşağıda göreceğimiz gibi büyüktür. Hem Lenin'in taktik esnekliğini ortaya koyması açısından, hem de belirli bir dönemde ne kadar parlak bir taktik olursa olsun, devrimci bozgunculuğu bırakın başka durumlarda, emperyalist savaşlarda bile somut koşulları göz önüne almadan tekrarlamamanın doğru bir tutum olmadığını ortaya koyması bakımından.

Üçüncüsü, Lenin'in Cihan Harbi esnasındaki politikası, Birinci ve İkinci Enternasyonallerin deneyimleriyle göz kamaştırıcı bir düzeye gelmiş olan uluslararası proletarya öncüsünün inşasına aniden vurulan darbeye karşı mücadelesinden, öncüyü yeniden inşa çabasından, yani yeni bir Enternasyonal için mücadelesinden ayrı tutulamaz. Yani bu politika sadece bir savaş politikası değildir, bir dünya partisinin inşası (daha doğrusu yeniden inşası) için verilen mücadelenin bir parçasıdır. Devrimci bozgunculuk, gerçek anlamını ancak Üçüncü Enternasyonal'in kurul-

7 Marksistlerin savaş politikasının toplam yelpazesi konusunda iki ayrı kaynak tavsiye edeceğiz. Nispeten daha kısa bir inceleme için Levent Dölek'in şu yazısına bakılabilir: "Devrimci Marksist Savaş Politikası", *Devrimci Marksizm*, sayı 25, Kış 2015-2016. Biz kendimiz bu sorunları şu kitabımızda ele aldık: *Avrasya Savaşları. Körfez'den Afganistan'a Yeni Dünya Düzeninin Kuruluşu*, İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık, 2001.

ması için Lenin'in savaşın ilk gününden itibaren önüne koyduğu görev çerçevesinde kazanır.

Bütün bunlardan dolayı, Cihan Harbi'nde Lenin'in izlediği politika bütün Marksistlerin yakından kavraması gereken bir önem taşır. Burada Lenin'in yeri özel olmakla birlikte, sosyal yurtseverlerin ve ortayolcuların yerle bir ettiği İkinci Enternasyonal'in öncü partisi Alman SPD'si içinde verdikleri mücadeleyle devrimci enternasyonalizmi bütün Avrupa çapında kitleler nezdinde yaşayan bir akım haline getiren Luxemburg ve Liebknecht'in de katkısı büyüktür. Aşağıda göreceğiz: Lenin ile Almanya'nın bu devrimci Marksistleri arasındaki fark önemlidir. Ama iki nokta onları ayrılmaz biçimde birbirlerine bağlar: tavizsiz enternasyonalizmleri ve Üçüncü Enternasyonal için verdikleri ortak mücadele. Öyküyü biraz hızlıca ileri doğru sarmak pahasına şunu belirtelim: 1 Ocak 1919'da, Luxemburg ve Liebknecht önderliğinde Spartakus grubu uzun bir gecikmeyle de olsa Almanya Komünist Partisi'ni kurduğunda Lenin derin bir nefes almış ve şöyle söylemiştir: "İşte şimdi, gerçekten proleter, gerçekten uluslararası, gerçekten devrimci bir Üçüncü Enternasyonal, Komünist Enternasyonal bir olgu haline gelmiştir."⁸

Biz Lenin'in savaş politikası konusunda hem Spartakus'a, hem de Trotskiy'e karşı haklı olduğumuz kanısındayız. Üstelik bu tartışmada Lenin'in üstün konumda olmasının daha önce başka yerlerde ele almış olduğumuz parti-kitle ilişkisi tartışmasıyla da yakından ilgili olduğu kanısındayız.⁹ Bu gerçek, bu tartışmaların devrimci Marksizm alanında yapılan tartışmalar olduğu hakikatinin üzerini örtmemelidir. Lenin'in çizdiği yolun doğruluğunu Trotskiy daha sonra teslim etmiştir. Ama kendi ifadesiyle bu doğruluğu kendi bağımsız yaklaşımıyla kavradığı için daha sonra Lenin'in taktiğine ne ihanet etmiş, ne de papağan gibi tekrarlamıştır. Değişen koşullara göre yaratıcı biçimde ge-

8 Aktaran: Craig Nation, *War on War*, a.g.y., s. 215.

9 Bu konu, bu kitabın Birinci Cildinde Bölüm 8'de ayrıntısıyla ele alınmıştır.

liştirmiştir. Luxemburg ve Liebknecht'e gelince: Karşı-devrim onları erken bir aşamada (partinin kuruluşundan hemen sonra) ortadan kaldırdı. Bu yüzden kendi hatalarıyla yüzleşme fırsatına kavuşamadılar.

Öyleyse, Cihan Harbi'nin derslerini öğrenme çabamıza girebiliriz. Derhal söyleyelim: Bu dönem, yukarıda altını çizdiğimiz gibi,¹⁰ *Lenin'in Rus proletaryasının önderliğinden dünya proletaryasının önderliği rolüne geçtiği dönemdir*. Bu dönemde kendi bakışını çok önemli yönleriyle ileriye doğru taşımış, önemli bir sıçrama gerçekleştirmiştir. Bunun içinde savaş politikası, devrimci bozgunculuk şiarı ve Zimmerwald hareketi unsurlardan sadece biridir. Savaşın ilk döneminde yüzünü diyalektığe dönmesinden emperyalizmi teorileştirmesine, ulusal sorunu (özellikle 1916 yazılarında) yepyeni bir ışıktta, sosyalizmin bir sorunu olarak ele almasından 20. yüzyıl için çizdiği, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin kurtuluşunu uluslararası proletaryanın baş müttefiki haline getiren stratejik yaklaşıma, *Devlet ve Devrim*'le gerçekleştirmeye çalıştığı teorik sağlamlaştırmadan Bolşevik Parti'nin programını değiştirme çabasına kadar teori ve politika alanında birçok yenilik bu yeni geniş bakış açısının ürünüdür. Biz burada bu bütünsel dönüşümün sadece savaş ve yeni Enternasyonal ile ilgili yönüne bakacağız.¹¹

1. Birinci “Uluslararası Sol Muhalefet”: Zimmerwald

1914, uzun süren bir sükûnet ve istikrar döneminin ardından gelmişti. 19. yüzyılı 20. yüzyıla bağlayan dönüm noktasına bu yüzden bütün Batı dillerinde Fransızca bir terimle “*belle époque*” (güzel çağ) adı takılmıştı. Oysa bu dönem sömürgeler

10 “1914'ten sonra hem düşüncesiyle hem pratiğiyle dünya devriminin önderidir.” Bkz. Cilt 1, Bölüm 7: “Lenin'in Tarihteki Yeri”.

11 Lenin'deki atılımın daha geniş çerçevesi ile ilgili olarak başlangıç amacıyla şu iki kaynağa başvurulabilir: Michel Löwy, “Hegel'in Büyük Mantığı'ndan Petrograd Finlandiya İstasyonu'na”, *Devrimci Marksizm*, sayı 21-22, Kış 2015, s. 144-157 ve Savaş Mihail-Matsas, “Plehanov'un Marksizmi, Lenin'in Diyalektığı: Güncel Bir Tartışma”, *Devrimci Marksizm*, sayı 13-14, İlkbahar-Yaz 2011, s. 207-220.

konusunda gerilimlere, silahlanma yarışına ve yerel savaşlara sahne oluyor, Cihan Harbi'ne giden yolun taşları döşeniyordu. İspanya-Amerika Savaşı, Boer Savaşı, Japon-Rus Savaşı, İtalya'nın Trablusgarp seferi ve nihayet Balkan Savaşları, tabii özellikle sonuncusu, yaklaşan felaketin habercisiydi. Bu yüzdendir ki, İkinci Enternasyonal de savaş ve militarizm sorunlarına kongrelerinde gittikçe daha çok yer ayırmaya başlamıştı. Enternasyonal'in Stuttgart (1907), Kopenhag (1910) ve olağanüstü Basel (1912) kongrelerinde aldığı kararlar açıktı. Aslında her şey Stuttgart'ta belirlenmişti. Lenin savaş üzerine karar taslağını kaleme alacak komisyona Rosa'yı önermiş, Rosa ise uzun bir metnin sonuna bütün karar tasarısına rengini veren iki paragraf eklenmesini teklif etmişti. Bu iki paragrafın da dâhil olduğu taslak oybirliğiyle karar haline geliyordu:

Eğer savaş çıkması tehlikesi belirirse, söz konusu ülkelerde işçi sınıflarının ve onların parlamentodaki temsilcilerinin görevi, Uluslararası Sosyalist Büro'nun koordinasyon desteğiyle, savaşın çıkmasını engellemek için her türlü çabayı göstermektir. En etkili olacağını düşündükleri, elbette sınıf mücadelesinin keskinlik düzeyi ve genel siyasi duruma göre değişiklik gösterecek olan araçları kullanmalıdırlar.

Her durumda savaş yine de patlak verirse, savaşın hızla sona erdirilmesi için ve savaşın yaratacağı ekonomik ve politik krizi bütün güçleriyle kullanma yoluyla kitleleri ayağa kaldırarak kapitalist sınıf hâkimiyetinin yıkılışını hızlandırmak görevleridir.¹²

Kopenhag ve Basel kongrelerinde kabul edilen karar, bu iki paragrafı, tırnak içinde bir alıntı olarak tıpya tıpya tekrarlamaktadır. Kopenhag'da buna eklenen, sosyal demokratların savaş bütçesine olumlu oy kullanmayacağına dair hükümdür.¹³ 1914'te

12 Aktaran Riddell, a.g.y., s. 35. Bu metin, Lenin'in tanıklığına göre (aynı yerde, s. 47), Rosa'nın orijinal metni değildir. Alman partisinin önde gelen yöneticisi August Bebel'in partinin kapatılması riski kaygısıyla parti avukatlarına danışması sonucunda tekrar tekrar hukuken evcilleştirilmiş bir versiyonudur.

13 A.g.y., s. 70.

yaşanacaklar göz önüne alınınca bu konunun önemi ortadadır. Basel Kongresi ise Balkan Savaşı'nın ateşi içinde kararına şunları yazar:

Kongre Sosyalist partilerin ve sendikaların savaşa karşı savaş ilan etme konusundaki mutabakatını memnuniyetle kaydeder. (...) Hâkim sınıfların bir dünya savaşının sonucu olabilecek bir proleter devriminden korkusu barışın asli bir güvencesi olmuştur. (...) Proleterler, kapitalistlerin kârı, hanedanların hırsı ya da gizli diplomatik antlaşmaların peşine düştüğü şan yüzünden birbirlerine silah çekmeyi bir suç sayarlar.¹⁴

Daha açık ne olsun? Savaşın devrim uğruna kullanılacağı üç kez tekrarlanıyor. Burjuvazi devrimle tehdit ediliyor. Bütün bunlar uluslararası sosyalist işçi hareketinin şovenizm dalgası henüz aklını başından almamış olduğu bir aşamada doğruyu gördüğünü, açıkça dile getirdiğini gösteriyor. Stuttgart'ta 800 delege, öteki kongrelerde de benzeri rakamlar bu kararları oybirliğiyle alıyor. Basel Kongresi'nde işçilerin "kapitalistlerin kârı... yüzünden birbirlerine silah çekmesini bir suç" sayan partiler, sadece iki yıl sonra tam tamına beklenen tipte bir dünya savaşı, tam da Balkanlarda bir çatışma sonucunda patlak verdiğinde tersini yapınca, tek bir şey söylenebilir: ihanet!

"4 Ağustos" uluslararası işçi hareketi için bir ihanet, bir cinayet simgesidir. Bu cinayeti işleyen de daha sonra bütün 20. yüzyıl boyunca barışçılıktan, şiddete karşı olmaktan dem vuran sosyal demokrasi! Sadece Avrupa'dan değil, Hindistan'dan Senegal'e sömürgelerden de 65 milyon insanın askere alındığı, 10 ila 20 milyon arasında insanın canını verdiği bir dünya savaşına onay veren, savaş bütçelerine olumlu oy kullanan, yetmedi burjuva hükümetlerine giren bir sosyal demokrasi.

Kimlerdi bu hainler? Hemen hemen bütün partilerin önderlikleri. Her şeyden önce Almanya'nın ve onun küçük kardeşi gibi olan Avusturya'nın partileri. Bunlar sadece 4 Ağustos günü par-

14 A.g.y., s. 89.

lamentoda savaş tahsisatına oybirliğiyle olumlu oy kullanmayacak, ayrıca Almanca *Burgfrieden* (iç barış ya da toplumsal barış) olarak adlandırılacak olan sınıflar arası barış ilan edeceklerdir. Sonra İtilaf ülkeleri Fransa, Britanya, Belçika'nın partileri. Bunlar da Almanca konuşulan ülkelerdeki partilerle aynı yola girecek, *Burgfrieden*'in karşılığı olarak da daha yaygara içeren bir kavramı benimseyeceklerdir: “*union sacrée*”, yani kutsal birlik. Sınıflar arasında elbette! Bunlar derhal savaş hükümetlerine bakan vereceklerdir: Fransız Jules Guesde ve Marcel Sembat, Enternasyonal'in yürütme organı olan Uluslararası Sosyalist Büro'nun sekreteri Belçikalı Vandervelde vb. Rusya'da Marksizmin tarihî önderi Plehanov ve Menşeviklerin bir bölümü de hükümete giremezlerdi ama aynı sosyal şoven politikayı benimsediler. Kısacası Enternasyonal'in en büyük partileri işçi sınıfı enternasyonalizmine ihanet etti.

Devrimci enternasyonalist muhalefet

Bunların karşısında yer alan ve enternasyonalizme şu ya da bu ölçüde sadık kalan, hiç olmazsa savaş taraftarı olmayan bir dizi güç vardır, ama bunlar hareketin küçük bir azınlığıdır. Bunların başında Rusya'da Bolşevikler gelir. Bolşeviklerin en inançlı müttefikleri Balkan sosyalist partileridir: Sırp sosyalistleri, Bulgaristan'ın “dar” Sosyalist Partisi, Hristo Rakovski'nin önderliğinde Romanya sosyalistleri, Osmanlı'dan yeni ayrılmış topraklarda Selanik İşçi Federasyonu vb.. İkinci sırada tarafsız ülkelerin sosyalist partileri içinden beliren güçlü azınlıklar gelir. Kuzey'de İsveç, Danimarka ve en önemlisi Hollanda'da güçlü enternasyonalist akımlar doğacaktır. Güney'de İsviçre ve İtalya partileri daha ikircikli biçimde olmakla birlikte sosyal yurtseverlikten uzak durur. Bir de davaya ihanet eden büyük partilerin içinden çıkan enternasyonalist azınlıklardan söz etmek gerekir.

Bunlar arasında en önemlisi, Almanya'da Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht önderliğinde, yaşlı Clara Zetkin ve Franz

Mehring'in de içinde yer aldığı Spartakus hareketidir. Milletvekili olan Liebknecht, 4 Ağustos'tan önce parti grubunda yapılan oylamada savaş tahsisatına karşı yönde oy kullanmakla birlikte, Reichstag'da (mecliste) yapılan oylamada parti disiplinine uyarak çoğunluk ile birlikte "evet" oyu kullanmıştır. Liebknecht daha sonra kendisini böylesine hayati bir konuda, karşı olduğu halde çoğunluğa boyun eğmekle suçlayan sosyal demokrat işçilere özeleştiri vermiş, dört ay sonra Aralık başında yapılan ikinci savaş bütçesi oylamasında bütün mecliste *tek başına* "hayır" diyerek müthiş etkileyici bir çıkış yapmıştır. Liebknecht bu tutumunu ısrarla devam ettirecek, Reichstag'da hem oylamalarda hem sorular sorarak hükümeti sıkıştıracaktır. "Esas düşman kendi ülkemizdedir" sloganı bütün Avrupa'da müthiş bir etki yaratır.¹⁵ Milletvekili dokunulmazlığı dolayısıyla, bu bozguncu propagandasına rağmen devlet onu hapse atmaktansa askere almayı tercih eder. Buna rağmen 1 Mayıs 1916'da Berlin'de yapılan bir gösteride asker üniformasıyla öne çıkar, gösteriyi gür sesiyle "Kahrolsun savaş! Kahrolsun hükümet!" sloganı ile açar. Derhal gözaltına alınır, tutuklanır ve Haziran sonunda mahkeme tarafından iki buçuk yıl hapse mahkûm edilir. Savaş döneminin geri kalanını o da Rosa Luxemburg gibi hapiste geçirecektir.¹⁶

Bu tutum Liebknecht'i sadece Almanya'da değil, neredeyse bütün Avrupa'da işçiler ve askerler arasında bir kahraman, bir idol haline getirmiştir. Liebknecht'i çok tehlikeli gören Kautsky bir yandan da ona ve Spartakus'a istemeden müthiş bir paye vermiştir:

Onların radikalizmi geniş, eğitimsiz kitlelerin hâlihazırdaki ihtiyaçlarına denk düşüyor. *Liebknecht bugün siperlerde en çok sevilen adamdır*. Her kim siperlerde bulunduyorsa istisnasız aynı şeyi söylüyor. Memnuniyetsiz kitleler onun somut politik hattından

15 Karl Liebknecht, "The Main Enemy Is at Home", Riddell, a.g.y., s. 176.

16 Rosa önce Şubat 1915'te cezaevine konulur. 1916 Ocak ayında salıverilir. Ama bir süre sonra tekrar hapse atılır ve savaşın sonuna kadar tutsak kalır.

hiçbir şey anlamıyor, ama onu savaşı sona erdirmek için mücadele eden adam olarak görüyorlar ve onlar için esas mesele bu.¹⁷

Fransız tarihçi Pierre Broué ise şöyle yazar: “Benim düşünsel gelişimimde çok önemli bir rolü olan Elie Reynier anlatmıştı: Berlin’deki gösterinin haberini sınırdan çok uzak olmayan bir bölgede bir Fransız fırıncı kadından duymuş; o ise bir Alman savaş esirinden öğrenmiş.”¹⁸ Liebknecht Avrupa’nın emekçi ve yoksul halkına savaşın kanı ve ateşi içinde bir umut ışığı olmuştur! 28 Haziran’da mahkeme tarafından hapis cezasına çarptırılır. Hemen ertesi gün, 29 Haziran’da Berlin’de 55 bin metal işçisi iş bırakır, 25 bin kişi kentin büyük meydanlarından Potsdamerplatz’da bir gösteri düzenler.¹⁹ Bu prestij savaşın sonuna kadar devam edecek, Kasım 1918’de Liebknecht cezaevinden işçilerin omuzlarında çıkacaktır!

Enternasyonalist muhalefetin ikinci önemli ayağı Bolşeviklerdir. Aşağıda göreceğiz ki, Spartakus’un milletvekili statüsünü devrimci faaliyetin amaçları uğruna sonuna kadar istismar eden önderi Liebknecht’ten farklı olarak, Bolşevik Parti’nin, Çarlık Rusyası’nın baskı koşullarında yıllardır yurtdışında sürgünde olan önderi Lenin bu dönemde tarafsız İsviçre’de yerleşiktir ve adı onunki gibi öne çıkmamıştır. Ama Lenin ve Bolşeviklerin oynadığı rol, göreceğiz ki Spartakus ve Liebknecht’in oynadığı parlak rolden de daha önemli olmuştur. Bu konuyu bir sonraki ana bölümde ayrıntısıyla ele alacağız.

17 Aktaran: Riddell, a.g.y., s. 452, vurgu sonradan. Bu alıntıda Kautsky’nin yoksul emekçi kitleler hakkında nasıl da “patrisyen” denebilecek bir kibir, hatta aşağılamayla konuştuğuna dikkat etmek gerekir. “Geniş” kitleler demekle yetinmez, Liebknecht’i sevenlerin mutlaka bir sorunu olmalıdır: “eğitimsiz” dirlr. Bizim işçi köylüyü “cahil” olmakla suçlayan Kemalist aydınlarımız gibi! Liebknecht’in politik hattını anlamazlar tabii! Kautsky, kitlelerin Almanya’nın yüksek çıkarlarını(!) düşünmek yerine, “esas mesele” olan hayatlarını ya da çocuklarının, eşlerinin, yavuklularının, kardeşlerinin hayatını kurtarmayı düşünmelerini neredeyse ayıplıyor. Zavallı adam! “Marksizmin Papası” diye bilinen Karl Kautsky, bir Alman junkeri gibi konuşuyor!

18 Pierre Broué, *Histoire de l’Internationale Communiste 1919-1943*, Paris: Fayard, 1997, s. 20n.

19 A.g.y., s. 21.

Bolşevikler daha ilk günden savaşa karşı çıkmıştır. Eylül ayında partinin bir ölçüde gayriresmî bir onaydan geçen, Lenin tarafından kaleme alınmış ilk bildirisi yayınlanmış, devrimci bozgunculuk daha bu aşamadan temel hat olarak öne sürülmüştür.²⁰ Ekim başında ise Bolşevik Parti'nin resmî adıyla Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) Merkez Komitesi'nin aynı doğrultudaki Manifestosu yayınlanmıştır.²¹ Çarlığın parlamentosu olan Duma'da Sosyal Demokrat gruba mensup hem Bolşevik hem de Menşevik milletvekilleri, açıkça savaşa karşı çıkmış, oylamadan önce genel kurulu gürültülü biçimde terk etmiş, bu yüzden de yargılanmıştır. Bolşevikler, 1917 Şubat Devrimi'ne dek savaş karşıtı propagandayı Çarlık polisinin çok ağır baskısına rağmen sürdürmüştür. Liebknecht'in kitleler üzerinde bıraktığı muazzam etkiye karşılık uluslararası sosyalist hareketin yeniden ayağa kaldırılması faaliyetinde oldukça ikincil bir rol oynadığı, buna karşılık Lenin'in Zimmerwald'da tarihi bir rol oynadığı söylenebilir. Zimmerwald Solu olarak adlandırılacak akımı sabırla ve inatla inşa ederek Lenin geleceğin Komünist Enternasyonal'ine giden yolu açmıştır. Lenin ve Bolşevik Parti için bütün savaş dönemi boyunca iki sorun ayrılmaz biçimde birbirine bağlı idi: emperyalist savaşa karşı mücadele ve uluslararası proleter öncüsünü yeniden ayağa kaldırmak, yani yeni bir Enternasyonal inşa etmek. Aşağıda göreceğiz ki Bolşevizme en yakın politikayı izleyen Spartakus dahi, yeni bir Enternasyonal'in kurulmasını bir görev olarak saptamakla birlikte ona *bugünün* bir görevi olarak yaklaşmamıştır.

Zimmerwald

İsviçre'nin manzarası ile ünlü Alp dağlarındaki Zimmerwald kasabası, hiç beklenmedik biçimde komünist hareketin tarihinde büyük bir kilometre taşı olan bir harekete adını vermiştir.

20 "The Tasks of Revolutionary Social-Democracy in the European War", CW, cilt 21, s. 18 vd.

21 "The War and Russian Social-Democracy", CW, cilt 21, s. 27 vd.

Denebilir ki 1915 Eylül ayının birkaç günü boyunca orada toplanan birkaç düzine sosyalist, meseleye dünya tarihsel bir açıdan yaklaşıldığında, Avrupa'nın birbiriyle savaşan ülkelerinin bütün genelkurmay heyetlerinden daha önemli bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Zimmerwald kelimenin bugün kazandığı anlamla sosyal demokrasinin, onun ardındaki oportünist ve revizyonist liderliğin uluslararası proletaryanın öncüsünün yarım yüzyıllık örgütlenme çabasına vurduğu korkunç darbe karşısında bu öncüyü yeniden ayağa kaldırmak amacıyla uluslararası komünist hareketin temellerinin atıldığı toplantının adıdır. Başlangıç çok alçakgönlüdür. Trotskiy daha sonra İstanbul'da Büyükkada'da sürgünde iken kaleme aldığı *Hayatım* adlı eserinde, biraz alaycı, biraz acı dolu şöyle yazar: "Birinci Enternasyonal'in oluşumundan yarım yüzyıl sonra, bütün Avrupa'nın enternasyonalistlerini dört atlı arabaya sığdırmak hâlâ mümkün olabiliyordu."²² Bu zavallı görünümüne rağmen Zimmerwald çığır açıcı bir toplantı olmuştur. Uluslararası işçi hareketinin eski örgütünün harabesi karşısında yeni bir ortak evin ilk taşının konulduğu andır Zimmerwald.

4 Ağustos tutumunun ortaya çıkmasından sonra İkinci Enternasyonal'in organları felç olmuştur. İtilaf ve İttifak ülkelerinin sosyalistleri birbirlerini görmeyi, aynı masa etrafında oturmayı reddediyordu. Enternasyonal'in yürütme organı olan Uluslararası Sosyalist Büro (USB) ise hiçbir konuda hiçbir adım atmaya istekli değildi. Herkes savaşın sonunu bekliyordu. Sadece aynı kampta olanlar birlikte toplantılar yapabiliyordu. Önce taraflar toplanmaya başladı. İtalyan partisi PSI ve İsviçre partisi SPS 1914 Eylül ayında, kuzey ülkeleri (İskandinavya ve Hollanda) 1914 Ekim ve 1915 Ocak aylarında ortak toplantılar düzenlediler. İtilaf devletlerinin (en başta Britanya, Fransa ve Rusya) sosyalistleri Şubat 1915'te Londra'da bir araya geldiler. Bolşevikler her şeye rağmen bu toplantıya katıldı, ama beklenebileceği gibi toplantı-

22 Leon Trotsky, *My Life*, New York: Pathfinder Press, 1970, s. 249. Bilindiği kadarıyla bu arabalar sürücüsüyle birlikte azami 15 kişi taşıyabildiğine göre dört arabadaki Zimmerwald yolcularının toplam sayısı 60'a varmıyordu.

dan en ufak bir sonuç elde edilemedi. Almanya ve Avusturya'nın başını çektiği İttifak'ın sosyalistleri ise Viyana'da Nisan 1915'te bir araya geldiler. Ama sonuç yine sıfır oldu. Kısacası, ortada bir boşluk vardı. Bu boşluk adım adım enternasyonalist sol muhalefet tarafından dolduruldu.

Zimmerwald'a giden yolun önce iki özel kesimin düzenlediği konferanslar tarafından döşenmiş olduğunu bilmenin yararı vardır: kadınlar ve gençler. Mart 1915'te Bern'de toplanan Sosyalist Kadın Konferansı, Bolşevikler adına Inessa Armand'ın Clara Zetkin'e başvurması ve onun da fikri uygun bulması üzerine gerçekleşmiştir. Yani burada sol muhalefetin önde gelen iki ana odağının, Bolşevizm ile Spartakus'un ortaklığının ürünü ile karşı karşıyayız. Bundan bir ay sonra ise Uluslararası Gençlik Enternasyonalisi'nin öncülüğünde, İskandinav gençlik örgütlerinin ağırlık taşıdığı bir girişimle Uluslararası Sosyalist Gençlik Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferanslarda ortaya, daha sonra Zimmerwald'da devam edecek bir kalıp çıkmıştır. Bolşevikler bu konferansların her birinde çoğunluğun kabul ettiği bildirgeye itiraz etmekle birlikte beraber yürüeyebilmek amacıyla bunları şerhli biçimde onaylıyordu. Burada kadın ve gençlik konferanslarının ana konferansın yolunu açmakta oynadığı rolü iki nedenle vurguladık. Birincisi, bu iki kesimin, savaşta yaşadıkları ağır sonuçlar dolayısıyla savaşa karşı mücadelede genel nüfustan daha duyarlı olacağını bir kez daha göstermiştir bu. Gelecekte de emperyalist karakterde savaşlara karşı mücadele edilirken bu kesimlerin, yani kadınlar ve gençliğin hassasiyeti göz önüne alınmalıdır. İkincisi, bazen hareket büyük bir travmanın etkisi altında iken küçük adımlar daha büyük girişimlerin önünü açabilir. Kadın ve gençlik konferansları bir bakıma ana Zimmerwald Konferansı'na birer alıştırmaya olmuştur.

Esas Zimmerwald Konferansı, yukarıda da belirtildiği gibi, Eylül 1915 başında toplanmıştır. Konferansın toplanmasında İtalyan ve İsviçre partileri önemli bir inisiyatif almışlardır. Bunların ağırlıklı rolü bileşim üzerinde etkili olmuştur.

Zimmerwald, Rus hareketinden, Polonya'dan ve Balkanlardan, İskandinav ülkeleri ve Hollanda'dan, Almanya'dan ve bazı başka ülkelerden gerçek enternasyonalistlerin yanı sıra, sosyal şovenizme görünürde karşı olan ama onunla ilişkisini kesmek istemeyen, kendisi de bataklıkta çırpınan çaresiz bazı ortayolcuları da kucaklamıştı. En önemlisi, Almanya'dan Spartakus'tan temsilcilerin yanı sıra, Kautsky ile benzer şekilde ortayolcu bir hat izleyen bir ekibin önderi olan Georg Ledebour da toplantıya katılıyordu. Sorunun ne kadar ciddi olduğu şuradan belliydi: Liebknecht tek başına savaş tahsisatına karşı oy kullanırken Ledebour hâlâ olumlu oy kullanmaktaydı! Alman hükümetinin savaş politikasının uygulanmasına böylesine onay veren birinin, enternasyonalistlerin, savaşa karşı mücadele etmek için çok zor koşullarda bir araya gelmiş insanların arasında ne yeri olduğu sorusu, elbette Zimmerwald'ın çelişkilerine işaret ediyordu. Fransa delegasyonu da Ledebour'dan farklı değildi. Rus Menşevizmi ise bazı kanatlarıyla aynı rolü oynuyordu.

Konferansta delege olarak bulunan enternasyonalistler arasında, Bolşevik Parti'den Lenin ve Zinovyev, bağımsız olarak Trotskiy, Polonya sosyalist hareketinin devrimci kanadından Karl Radek, Balkanlardan Rakovski Ekim Devrimi'ni ve devrimci Marksizmin tarihini tanıyanlar açısından önemli isimler olarak zikredilmeye değer. Liebknecht ile Rosa Alman devletinin elinde tutsak oldukları için Zimmerwald'a gelememişlerdi, ama Liebknecht büyük heyecan uyandıran bir mektup yollamıştı. Mektubun en önemli sloganı *Burgfrieden*'i reddetmesiydi: "İç barış değil, iç savaş!" diyordu Liebknecht. Ayrıca "yeni Enternasyonal, eskisinin harabesinin üzerinde yükselecek" ve "geleceğin binasının temel taşını şimdi yerleştirmelisiniz" diyerek Bolşeviklerin yeni Enternasyonal çağrısıyla eşanlamlı bir yöne işaret ediyordu.²³

Zimmerwald epeyce sert tartışmalardan sonra Trotskiy tarafından kaleme alınan bir bildirgeyi ("Zimmerwald Manifestosu")

23 Liebknecht'in mektubunun tam metni için bkz. Riddell, a.g.y., s. 288-89.